Novitates Theriologicae, Pars 17: 188–192 (2025)
doi: http://doi.org/10.53452/nt1733

Куниця — вид-символ 2024 року в національному природному парку «Подільські Товтри»

Михайло Дребет, Анастасія Ліщук

Національний природний парк «Подільські Товтри» (Кам'янець-Подільський)
e-mail: mikedrebet@gmail.com; orcid: 0000-0002-7639-8815

Drebet, M., A. Lishchuk. **Marten as the symbol species of 2024 in the Podilski Tovtry National Nature Park.** — The Podilski Tovtry National Nature Park is actively engaged in protecting vulnerable mammal species, particularly pine martens (*Martes martes*) and stone martens (*Martes foina*). These animals are crucial for controlling rodent populations and maintaining ecological balance. Pine martens thrive in large, undisturbed forests, while stone martens are highly adaptable and often live near human settlements. However, their populations face significant threats from habitat destruction, deforestation, poaching, and human-wildlife conflicts. Conservation efforts in the park include regular monitoring using camera traps, preserving old-growth forests, combating illegal hunting, and promoting sustainable forestry practices. Educational initiatives aim to raise awareness of their ecological importance.

Вступ

Зміна ставлення місцевих громад до проблем охорони біорізноманіття є важливим напрямом роботи природоохоронних територій, особливо таких як національні парки. Національний природний парк «Подільські Товтри» (далі — Парк) є багаторічним активним учасником започаткованої Українським теріологічним товариством ініціативи, щодо охорони вразливих видів ссавців в Україні з 2009 року. У 2024 році було вирішено приділити увагу куницям — невтомним мисливцям, що зберігають баланс у природі, і куниця (рід *Martes*) отримала статус «Ссавець року 2024». Охорона куниць та їхніх оселищ є важливою для збереження біорізноманіття загалом, і в Парку цим видам приділено значну увагу, чому присвячено й цей текст.

Екологія та поведінка: особливості видів

У фауні України хижі ссавці родини Мустелові (Mustelidae), до якої належать куниця лісова й кам'яна, представлені в національному парку «Подільські Товтри» 12 видами [Загороднюк & Харчук 2020]. Куниця лісова (*Martes martes*) і куниця кам'яна (*Martes foina*) в Парку є поширеними видами, але не чисельними. Зовні обидва види схожі між собою, але з дещо різним способом життя [Абелєнцев 1968].

Лісова куниця уникає близького сусідства з людиною, оселяється переважно у лісових масивах парку, а куниця кам'яна, навпаки, здатна формувати синантропні угруповання. Втім, у Парку досить часто кам'яна куниця трапляється на природних територіях. Можливо це пов'язано з великою кількістю населених пунктів, розташованих на території Парку, та близьке їх розташування до природних (у т. ч. й лісових) територій. Обидва види — всеїдні, однак більшу частину року харчуються дрібними тваринами. Куниці є своєрідними символами нашого Парку, територія якого характеризується тісним переплетенням вцілілих природних територій та антропогенно трансформованих. Куниці роблять вагомий внесок у контроль популяцій дрібних ссавців у Парку, особливо гризунів, що також важливо з огляду на значний відсоток земель, зайнятих сільським господарством [Проект ... 2014].

Куниця лісова включена до додатка V Оселищної директиви ЄС[1]. Обидва види належать до переліку видів тварин, що підлягають охороні (Додаток III, Бернської конвенції, ратифікована Україною) [Кагало & Проць 2011].

Результати інвентаризації та моніторингу біорізноманіття національного парку свідчать, що найпривабливішими територіями для лісової куниці є великі суцільні лісові масиви, що вкривають головне товтрове пасмо. Важливими оселищами виду є захаращені яри та балки серед лісу, особливо, з тимчасовими струмками (рис. 1).

Чисельність популяцій обох видів у національному парку досліджена не достатньо, а наявні відомості фрагментарні. Орієнтовна чисельність лісової куниці становить 1–2 особини на 1000 га. У середньому по Україні чисельність становить близько 5 особин на 1000 га лісових угідь [Стельмах 2011].

У статистичних звітах РО УТМР розташованих на території національного парку (форма 2-ТП) чисельність куниць наводиться загалом, без розподілу на види. У більшості випадків наводиться куниця лісова. Куниця кам'яна має незначний відсоток (її чисельність визначити складно).

Рис. 1. Ключові оселища куниці лісової в НПП «Подільські Товтри».

[1] Відповідно до неї, держави-члени повинні гарантувати, що їх експлуатація та використання в дикій природі сумісні з підтриманням їхнього сприятливого природоохоронного статусу.

Рис. 2. Куниця лісова в національному парку «Подільські Товтри», 16.09.2021 (Фотопастка ULTRA-GHOSTHUNTER).

Покращити ситуацію з обліком куниць можливо шляхом використанням сучасного дистанційного обладнання, що може використовуватися для виявлення і моніторингу куниць, наприклад фотопасток. Саме з допомогою наявних фотопасток, переважно, й виявляються куниці (рис. 2).

Найчастіше куниці лісові трапляються в дубово-ясенево-грабових лісах. Деревостан таких лісів переважно одноярусний, представлений дубом звичайним (*Quercus robur*) з незначною домішкою клена польового (*Acer campestre*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*) та граба звичайного (*Carpinus betulus*).

Слід зазначити, що використання фотопасток є дуже важливим для вивчення територіальної поведінки та переміщення куниць. Дистанційний моніторинг видів та лісових оселищ створить можливість, у майбутньому, оцінити вплив природоохоронних заходів (такі як санітарні, прохідні рубки) на чисельність та збереження куниць.

Загрози та охорона видів

Основними визначеними загрозами в Парку для збереження куниці лісової є скорочення придатних оселищ, зокрема пов’язане з веденням лісового господарства та видобувної промисловості (деградація великих лісових масивів), а для куниці кам’яної — переважно переслідування людиною. Рідкісні зустрічі з куницями та слідами їхньої життєдіяльності, вказує на відносно низьку чисельність, що може бути пов’язано з тривалим використанням цих тварин як мисливських видів [Про затвердження... 2017].

Основними заходами з охорони куниць лісових та їхніх оселищ у Парку є стратегія щодо збереження вікових лісів, збереження мертвої деревини у лісах, контроль мисливства та попередження браконьєрства, заборона використання пасток і отруйних принад, які можуть бути смертельними для куниць. Для прикладу, наближене до природи лісове господарство, що практикується в багатьох країнах ЄС, імітує природні процеси, створює сприятливі

умови для існування куниць, зберігаючи їхні природні оселища. Для збереження куниці кам'яної ключовими заходами з охорони є зменшення потенційних конфліктів з людиною через інформаційно-освітні програми, спрямовані на роз'яснення ролі цих тварин в екосистемах (зокрема, завдяки контролю ними популяцій гризунів).

Освітні заходи для збереження куниць

Національним природним парком «Подільські Товтри» впродовж 2024 р. організовано загалом 216 екологічних освітньо-виховних заходів. Серед них — тематичні навчальні уроки, майстер-класи, конкурси, онлайн вікторини, літні одноденні екологічні табори, лекції. Залучено 85 установ дошкільної освіти, повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічна) освіти, фахової передвищої освіти, вищої освіти та позашкільної освіти. Охоплено аудиторію в 2340 осіб.

Серед проведених у 2024 році заходів, які стосувалися тваринного світу, окрема увага приділялася куницям. Фахівці з екологічної освіти, реалізовуючи освітні програми, розповідають про біорізноманіття та видове багатство фауни регіону, про роль і важливість тварин у природі. Вони також слухають і обговорюють розповіді дітей про їхній досвід зустрічей з тваринами.

Тематичним заходом, присвяченим року Куниці, була гра на дотик — «Знайди куницю» (рис. 3) (гра розроблена провідними фахівцями з екологічної освіти — Л. Пасічник, О. Дем'яновою, є прикладом інтерактивного навчання). У ході гри звертається увага дітей на особливості життєдіяльності, важливість безпеки при контакті з тваринами (СКАЗ), роз'яснення ролі куниць в екосистемах (контроль гризунів). Така форма знайомства особливо доречна для школярів наймолодшого шкільного віку, яка завдяки своїй емоційності сприяє активному залученню дітей та покращує сприйняття і засвоєння матеріалу.

Рис. 3. Першокласники спеціалізованої школи Хмельницької облради грають у гру на дотик — «Знайди куницю».

Надалі інформація щодо проведених заходів поширюється засобами соцмереж — на ФБ сторінці національного парку «Подільські Товтри» [ФБ-сторінка], завдяки чому збільшується охоплення аудиторії відповідними матеріалами просвітницького характеру.

Література

Абелєнцев, В. І. 1968. Куницеві. Наукова думка, Київ, 1–280. (Серія: Фауна України; Том 1: Ссавці, вип. 3).

Загороднюк, І., С. Харчук. 2020. Список ссавців України 2020: доповнення та уточнення. *Theriologia Ukrainica*, **20**: 10–28. CrossRef

Кагало, О. О., Б. Г. Проць (ред.). 2011. *Про збереження природних оселищ (habitats) та видів природної фауни й флори* (Директива Ради Європи 92/43/ЕЕС від 21 травня 1992 р.). Львів, 1–202.

Про затвердження ... 2017. *Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 2-тп (мисливство) (річна) «Звіт про облік, добування та розведення мисливських тварин»*. Наказ Державної служби статистики України від 30.08.2017 № 239. Вебсайт zakon.rada.gov.ua

Проект організації території національного природного парку «Подільські Товтри», охорони, відтворення та раціонального використання його природних комплексів і об'єктів (зі змінами Наказ № 321 від 10.09.2015). Вебсайт www.npptovtry.org.ua (pdf)

Стельмах, С. М. 2011. Куниця лісова в Україні: стан та перспективи використання ресурсів. *Науковий вісник НЛТУ України*, **21** (8): 52–57.

ФБ-сторінка національного природного парку «Подільські Товтри». www.facebook.com

Резюме

Дребет, М., А. Ліщук. **Куниця — вид-символ 2024 року в національному природному парку «Подільські Товтри».** — Національний природний парк «Подільські Товтри» займається охороною вразливих видів ссавців, зокрема лісових та кам'яних куниць (*Martes martes* і *Martes foina*). Ці тварини є важливими для контролю за популяцією гризунів та підтримання екологічної рівноваги. Лісові куниці поширені переважно у великих, недоторканих лісах, тоді як кам'яні куниці дуже адаптивні та часто зустрічаються поблизу людських поселень. Однак їхні популяції стикаються з серйозними загрозами через знищення середовища існування, вирубку лісів, браконьєрство та конфлікти між людьми та дикими тваринами. Зусилля з охорони цих видів у парку включають регулярний моніторинг за допомогою фотопасток, збереження вікових лісів, боротьбу з незаконним полюванням та популяризацію сталих лісогосподарських практик. Освітні ініціативи спрямовані на підвищення обізнаності про їхню екологічну важливість.